ІЗ ДНІВ

польових

Нам дали наказ міцно держатись позицій, доки не прийде підмога. Довелось наспіх поробити невеличкі шанці й за ними критись. Ми зовсім не знали, коли саме надійде підмога, якої сили наш ворог, і не думали, що з нами може статись через годину, дві, добу. А так спокійно йшли собі в майбутнє.

Уночі ставало тривожніше. На тім боці горіло небо, не горіло, а світилось яскравим блакитно-зеленим вогнем, що довгими смугами розпускався в небі.

Тоді раптом великий пук сяйва рясним дощем розсипався в темряві, і над ними вибухав великий ляск.

Коли б хто знав, як то стояти на однім місці й чекати набоїв! Хвилинами мені хотілось утекти кудись у простір, де плачуть тихі нічні звуки, або заритись глибоко в землю й нічого не чути. Це було так просто зробити, але я добре знав, що не зроблю так ніколи.

Ці хвилини були, як вічність. Вічність лягала між вибухом та вибухом. І я багато думав. Думав про смерть і ніяк не міг припустити, що тут можу щохвилини загинути. Як це може статися, що світ навколо замре? А проте... ще не знав до краю, достотно, де саме лежить моя правда.

Над ранок ставало легше. Кулі свистіли лагідно, миротворно. Широкі зірниці привітно усміхались. Навколо були безкраї простори степів. Білі плями снігу, як шапки з грибів; а поміж ними — зелені крижані кружала, як купки лісу.

На тім боці варили страву, синій дим стелився в придолинки.

Теплий весняний вітерець щось хвилююче шепотів у груди. В ту пору, не знаю чому, я хотів би слухати тиху казку.

А все ж ми продержались. До нас прийшла свіжа червона дивізія, і ми разом посунули.

Тоді настав справжній бенкет, такий завзятий, такий шалений.

Небо було червоне. Мені хотілось купатися в крові, брести в ній, підіймаючи важкі ноги, й пити пару її, і дихати гарячим подихом її.

Я почував найвищу насолоду захоплення, як пускав маленького гостинця в потилицю білому. Чому саме: що я червоний? Не знаю. Може, за ті страшні ночі, що пробув у шанцях.

І ми гнали, доки не перебили деяких загонів та не забрали решти в полон. Полонені нас мало цікавили. Я пригадую: ми з ними говорили, курили. Вони, жартуючи, відповідали, сперечались. Вони врятувались від смерті, були до останку певні, що тепер зостануться живі.

Незабаром їх кудись погнали, ми й не цікавились: куди, для чого. Це так звичайно на війні.

Тоді ж мене відзначили за хоробрість, за відданість червоним. Політком сердечно вітав мене при всіх.

Я знав, що десь горів яскравий радісний вогонь. І я йшов до нього. А всередині було порожньо.

Білих одігнали далеко. Або швидше розігнали, розпорошили.

А проте деякі гуртки їх ще зостались. Вони розбрелись по лісах, байраках. До них приставали подекуди бандити, і разом вони часто нападали на нас та чинили прикрі бешкети.

Ми, розуміється, зовсім не боялися їх. Ми добре знали, що

розбити нас їм ніколи не доведеться, а все ж інколи вони були дуже лихі і завдавали нам великих утрат.

Ми розташувалися по селах і мусили звідти наскакувати на ліси. Мені одвели тиху, білу хатину в одного дідуся. Родина була невелика. Він, старенька бабуня й дочка Христя. Двір увесь як чисте кубельце, обнесений чепурними ясенами, дотепно обплетений, обгороджений. Всюди акуратно, чисто. Ці люди, здавалось, не жили, не господарювали, а лише дбали про спокій та чистоту. І хто найбільше пильнував із них, я й не знаю. Вони всі робили якесь своє непомітне діло, а що саме, трудно й сказати.

Я кілька разів обходив дворище, обдивлявся. Невеличка коняка хрумкала в стайні січку, поруч стояли вівці; далі, в другім кутку, жувала корова. Тільки пізніше дізнався я, що старі мають іще й гусей та качок. Вони були окремо, в вузеньких сутичках між повіточкою й клунею. Коли я наближався, гуси здіймали страшенний лемент, і я швидше тікав, стурбований їх криком. В цьому господарстві всюди була тиша й спокій, і це здавалось таким дивним і незвичайним після тих бурхливих часів, що прожито було в бійці.

Це було по весні, в перших днях березня, коли саме весна починається. Багато снігу вже розтануло і втекло кудись. На полях стояли великі озера, вкриті зелено-сизою крижаною корою. По берегах озера розтанули, і дрібні хвилі повільно лизали крихку кригу. На придолинах, по підгір'ях ярів, у вузеньких байраках ще лежали довгі синяво-білі смуги снігу. Від них стікали тоненькі прозорі струмочки.

Я п'янів, п'янів від радості, від холодного спокою.

Мрійна неосяжна далечінь була прозора й легка. В ній синіли струнки смуги лісів. Вечірні зорі, як причепурені дівчата, що розпустили безліч стрічок, глибоко хвилювали серце. На високих березах вовтузились галки й дзвінко, клопотливо стогнали чуло, по-весняному. Пахло розпареною парою, тихі шуми співали якусь давню, забуту казку.

Кожен ранок умивався новою свіжою водою, кожен ранок по-новому благословляв день, і я вслухався в це нове життя. І я горів холодним повітрям, далекою червоною зіркою, що стояла перед моїми очима.

А проте, я не знаю. Зірка була занадто червона, далека, а сині струмені землі вливалися в груди.

Хто скаже, де лежить тут правда?

Цієї весни тихої, польової я не знав.

Я сам міська людина, і батько мій був робітником на металургійному заводі на півдні України. Весну ми знали за високими мурами заводу по тому, як підбивалося вгору сонце, тепло-блакитним ставало небо й танули тоненькі шари снігу. Вони за день-два зникали, і тоді навколо були сірі брудні купи шлаку. Шлак висихав, усе вкривалось порохом, ставало сіре та непривітне.

І ще зостались спомини, коли ми, майже цілим заводом, сунули до природи. Це було на літнього Миколи. Ми збирались цілими родинами, забирали з собою гори провізії, шклянки, самовари, гітари, балалайки, великі запаси пива — і йшли до сусіднього монастиря. Це був справжній похід на гульбище, бенкет.

Нас, звичайно, зовсім не цікавила служба. Ми бачили повних, налитих салом монахів, що прислужували нам — подавали самовар, смажену рибу, а самі дивились на нас масними очима.

Багато там напивалося. Ми грали на балалайках. Кричали якихось пісень, обіймались, інколи сперечались за якусь дрібницю, і суперечки ці доходили до бійки. Жінки наші теж напивались і верещали дикими писклявими голосами. Дехто з нас під вечір на природу, на зелену молоду траву блював...

Аж під вечір ми поверталися додому, зовсім задоволені, з п'яною одрижкою на серці. А навколо в золоту порохню вечора пурнав густий монастирський ліс з білими будинками, з золотими хрестами, з тихим вечірнім дзвоном.

І лише один спомин тішить серце глибокою радістю, як казкою, що замережилась павутинням буденщини.

Це було першого травня. Ми з малечею простежили за старими й зайшли слідом за ними на прогалину монастирського лісу. Там були вже поодинокі гуртки робітників, що сторожко курили цигарки. Потім прийшов гурт "інтелігентів"— чорних, патлатих людей з широкими брилями; коло них було кілька панночок із книжками в руках. Вони щось довго радились, далі почали говорить.

В сяйві ненароком запаленого сірника, маленьких електричних ліхтарів рухались тіні, переплітались, потривожено шелестіли кущі лісу і падали в темряву далекі незрозумілі слова, що їх з глибокою увагою всі ми слухали.

Опівночі нас викрили.

Я пригадую глухий тупіт, шелест кущів, кілька пострілів, залякані, але стримані голоси. Хтось шмигонув чимсь гострим, хтось прокричав, постріли зачастили.

Ми, малеча, шугонули в кущі й бігли, не знаючи як і куди.

За якийсь час я відстав від товаришів і опинився на Прогалявині під старовинним дубом. Там я довго прислухався і, коли пересвідчився, що навколо було зовсім тихо, я ліг і до ранку продрімав.

Вранці дзвонили в монастирі. Сиві луки горіли на сонці, пахтіли й співали трави навколо, поміж пальцями спадали теплі роси. Я тоді глибоко сміявся й радів, не знаю й чому.

Дома батько, коли довідався за все, покрутив лиш головою і щось пробурмотів, навіть не полаяв...

Цього ж разу на березах тихо курличуть галки, складаючи гнізда, пищать шпаки.

Ах, будь благословенна, весно! На новім ковадлі перековується серце в чисте золото!

Я взяв рушницю й пішов на польові озера. Віддаль, по обрію, вже сідали густі тумани, зеленіли поблизу озимини і легкий морок кутав вітряки з простягнутими в небо руками. На озері догорали останні пасма заходу, сині смуги збиралися в брижі. Я став зачікувати.

Незабаром у небі просвистів невеликий гурт качок. Вони покрутились недовго й сіли на воду.

Маленький вибух їх сполохнув, одна качка підлетіла, потріпотіла крильцями й важкою грудкою впала знову на воду. Я дістав довгу жердку, забрів трохи у воду і так вибрав здобич.

Я побродив ще який час по житах і повернувся додому. А на заході ще довго смутніла золото-червона зоря.

Коло воріт стояла Христя. Це вперше сталося, що вона вийшла й стояла без роботи. Христя угледіла мене і чомусь засоромилась.

— Ну, Христе, на завтра треба добрий борщ зварити.

— Чого ж так?

— Ось, подивіться.

— 1-і, качку забив. Хіба ж можна тепер убивати?

— Чого ж ні?

— Та вона ж прилетіла сюди жити, дітей виводити...

— Ну, так у неї нічого нема поки що.

— Так будуть. Ви всі, вояки, такі, вам аби вбивати, крові все треба. Не нап'єтесь!

— Ми людської крові не проливаємо.

— А чию ж?

— Панську, буржуйську.

— Авжеж! А мало людей загинуло?

— На те війна.

Христя кудись смутно дивилася.

— А ви хіба проти революції, Христе?

— Я? Чого ж мені проти? Хіба я воюю?

*— А хіба вам не легше стане жити? Ніби не ви дістали волю, землю?

— О! Легше! А чи я ж знаю. Я тільки бачу, як ріжуть людей, наче кабанів.

— Ось заждіть. Проженем панів, заведем новий лад, будуть панувати тільки ті, що працюють. Тоді побачите, Христе. Червона зірка, одним словом, усюди горітиме червона зірка.

— А ви в це вірите?

— Не вірю, а знаю, що так буде.

— Ви, мабуть, комуніст.

— Ні, я тільки їм допомагаю. Йду за ними.

Вона помовчала. Я дивився і вперше добре помітив її. Вона була тиха, з повільними рухами, трохи журлива. З-під довгих вій спокійно дивились теплі сірі очі.

В той вечір ми більше з нею не говорили.

З заходу повіяли теплі хвилі вітру. Зашуміли густо, по-весняному. Пішли гулять хмари, важкі, ковтунясті. Тоді пустились дощі теплі, рясні. Йшли кілька день безперестанку. І знову вітри, тепер рвучкі, ніжно-

пестливі й співучі. В небі гойдались білі вовнясті хмари. Яри засіріли. Вітер студив їх та сушив.

Щоранку в церкві белемкав сумний постовик, і чорні бабусі сунули туди довгою розірваною валкою.

Як це чудно: червона зірка й темний постовик!

Христя ходила на річку, прала білизну. Звідти повертала спокійною ходою, з теплим промінястим зором, що зазирав кудись у глибінь себе. Від зчервонілого обличчя пашіло тихою злагодою, що поволі й глибоко чарувала.

В ту пору я хотів комусь розказувати якусь довгу, солодку казку про червону зірку, що зустрілась з милоокою дівчиною. Хотів би я знати, хто кого переможе?

Христя увечері часто кудись ходила, а поверталась пізно. Я не звертав на це жодної уваги, але одного разу запитав:

— Куди то ви ходите так пізно?

— Як хочете знати, то в "Просвіту", до школи.

— В "Просвіту"? А я думав — на вечорниці.

— Отож не думайте. У нас на вечорниці рідко хто тепер ходить.

— Що ж ви там робите?

— А що ж? У хорі співаємо. На свято виставу думаємо робити.

— А хто ж це все дав вам, Христе?

— Хто дав? Самі взяли.

— А революція?

— Чого ж так важко від неї?

— Нехай пройде усе це, тоді стане легко. Тоді подасть брат братові руку й скаже: ми вкупі.

— Ой, не буде цього ніколи.

В той вечір присмерки були густіші. Христя задумана одійшла від мене і щось стиха шепотіла. Табун невідомих птахів прошумів над головою, загавкала в самоті собака.

Навколо ставало трохи тривожно. Політком скликав у школі мітинг.

Селяни зійшлися, шумно гомоніли, сперечались, курили люльки й сердито спльовували. Коли ми наближались, вони зразу стихали. Видно, на душі у них щось було проти нас.

Коли скінчив говорити агітатор, хтось запитав із юрби:

— А розверстку скоро скінчите?

— Товариші! Невже ж ви будете сидіти на купах хліба, а там нехай здихають ваші брати робітники, Червона Армія, що здобувала вам землю, волю?—прокричав комісар.

— А краму скоро дасте?

— А сіль?

— А коли постой скінчите?

— А підводи перестанете ганять?

— Ой, горе-горенько!

І ми знову, вже всі гуртом, починали говорити. Поволі, видно, непорозуміння розвіювалось, суперечки ставали лагідніші.

До нас підійшов один сектант. Очі йому горіли, він, видно, глибоко захвилювався.

— Ну, от ви, товариші, за рівність, за правду людську. Так?

— Так. За соціялізм.

— Нащо ж ви тоді брата свого вбиваєте, кров його проливаєте?

— А коли він стоїть на перешкоді до тієї правди?

— Так ти йому роз'ясни. А хто тобі дав право кров його проливати, життя в нього одбирати?

— А чом же ти своєю правдою не призведеш усіх, щоб нарівно поділились своїм добром?

— А коли взнають усі слово Боже, тоді прийдуть докупи й поділяться своїм добром.

— Як рак на горі свисне!

Він одійшов, видно, незадоволений.

Прощались ми з селянами приязно й сердечно, а проте відчувалось, що не все з'ясовано, не все договорено. Політком пішов із нами. По дорозі він розбалакався.

— Люди думають, що соціалізм — щось страшне. Він, по-їхньому, прийде, неначе огонь з неба. Та він з'явиться так, що ми його не помітимо. Колись увійде в хату, зніме шапку і скаже: здрастуйте! От і все.

Христя була з нами. Коли попрощалися з політкомом, я сказав їй:

— Ходімо з нами, Христе.

— Куди?

— У військо.

— Нащо ж я вам здалась?

— Ви будете, як зірка, або ні — як холодний струмок. У спеку можна прийти й напитися холодної чистої води й спочити. Цього нам дуже треба.

— Ой, ні! Знімете косу з мене, острижете, безпутницею зробите.

— Чого ж ви так думаєте?

— Хіба ж можна нашій сестрі у війську? Рядом спати — воно й незчуєшся, як станеться.

Вона кудись сумно вдивлялась і була, певно, схвильована.

— А коли б ви кого покохали?

— Кого?

— Скажем, мене.

Вона пронизливо подивилась на мене.

— Ну, то й тоді б не пішла. Хочете, зоставайтесь тут, хочете — навідуйтесь, а в військо не піду. Жінці місце в хаті, а не на війні.

В той вечір ми довго сиділи на лавці коло двору. Я розповідав їй про своє життя, про роботу на заводі, про військові події. Христя мовчки слухала й коливалась, наче снувала якусь глибоку й болісну мелодію.

Я чув розмову старої з Христею. Стара завзято щось доводила. Христя рішуче сперечалась. Хтозна, може, й про мене йшла розмова? Потім вони почали стиха шепотіти.

Дідусь лагідно вітався завжди, як ми зустрічались. Він ішов поратись по господі, і це в нього була якась велика тайнодія.

Хтозна, як би воно у нас пішло далі, але несподівані події багато дечого прискорили.

Це було надвечір одного дня. Пригадую, я лагодив якраз сідло на коня.

В яру з одного краю почувся постріл, зразу несміливий, поодинокий. Йому хтось знехотя відповів. І раптом зі всіх боків пішла завзята стрілянина. Я не встиг зібратись, як стрілянина наближалась. І ось я почув, що стріляють близько мого двору. Я хутко зібрався сідати на коня й бігти до штабу. Але зовсім несподівано вискочила Христя й побігла до мене. Вона була зовсім спокійна.

— Куди ви?

— До штабу.

— Туди не можна.

— Чому?

— В яру якісь засіли люди.

— Ну то що? Якось проскочу!

— Авжеж. Так-то й проскочите!

Я нерішуче ступив кілька кроків. Христя про щось думала.

— Туди вам не можна! — рішуче сказала вона.

— Що ж, я тут зостанусь, щоб мене живцем узяли?

— Я вас проведу.

І вона зразу ж пішла за клуню. Я, признатися, був збентежений.

Хто знає, що в цієї дівчини на думці і по чому вона знає, куди краще йти? Проте не було мені з чого вибирати, і я мусив іти за нею.

Ми пройшли в маленькім саду, далі пустились понад яром густими кущами. За яром було провалля. Вузенькою стежкою ми полізли в провалля. Починало вже темніти.

Внизу, з кущів, хтось запитав:

— Хто йде?

— Мовчи, Грицьку! — спокійно відповіла Христя.

— Свої? — поспитав голос із кущів.

— Свої,— відповіла Христя.

— А чого тут ходиш?

— Коняка втекла.

— А може, червоні забрали?

— Оце ж піду довідаться.

Почулася лайка. Ми пролізли якоюсь вузенькою стежкою, вилізли на гору, ще який час пройшли левадою. Незабаром я помітив вітряки й гурт людей.

— Он де ваші! — показала Христя.

Я глянув на неї. Обличчя в неї було тепле, зворушене та незвичайно привітне. І я не знаю чому, але, не думаючи, нахилився й міцно поцілував її в розчервонілу щоку. Вона не заперечувала. Хвилину постояла, круто повернулася й" пішла до села.

— Хай живе червона зірка! — прокричав я.

Гурт голосів радісно відповів мені. Виявилося, що чимало наших устигло проскочити з села. Але по дорозі, якраз там, де зближаються два яри, вороги майже оточили наших і довелося завзято відбиватися. І

тут чимало з ниших загинуло. Проте за цей час встигли вирвати дві гармати. Останки знараддя, частина війська й штабу зостались на селі.

Ми направили гармати й почали бити по ярах. Нам завзято відповідали з кулеметів. Але з часом почувся гарматний відгук із села. Ми спочатку гадали, що то бандити захопили наші гармати й палять по нас. Але по тому, як розривалися набої, дізналися, що то наші частини з другого краю б'ють на ворогів.

Ми рішуче взялися наступати.

Згодом стрілянина з яру стала слабшати, віддалялась.

Проте цілу ніч довелося стріляти по околицях села. На ранок банда зовсім одійшла, а слід її ми згубили. Тому вирішили розташуватися на селі, а на ворогів послати розвідку.

В селі було кілька чоловік убито, селяни зустріли нас збентежено. Ми почали хоронити жертви.

Христя була мовчазна й сумна. Я кілька разів підходив до неї, але вона щоразу тікала.

Дерева вкрились молодими густо-зеленими китицями, по ярах розіслались барвисті килими. П'яні соки землі зливалися з теплими струменями блакиті. Великоднє свято, радісне й далеке, якого ніяк не можу викинути з душі. Белемкають дзвони, теплі, привітні обличчя, діти в святковому граються на зеленій травиці червоними крашанками.

Чому споконвіку червоні крашанки? Через тисячоліття крізь червоний колір родилось нове життя.

— Христос воскрес!

— Хай живе всесвітня революція!

— Хай живе червона зірка!

— Хай живе вселюдська правда!

— Воістину воскрес! — відповідають стиха селяни. Христос і Маркс сьогодні зустрілись і не впізнали один

одного.

Зацвіли сади. Рясним сніговим пухом укрилися вишні, розпускаються рожеві пелюстки яблуневого цвіту. В місячні ночі над садами плаває білий п'яний морок. В ньому купаються зелені пасма місячних променів.

Христя сьогодні в білій хустці, вся свіжа, зачарована яблуневим цвітом.

Ах, усі ви, мудрі лисі правителі, що крізь закоптілі окуляри стежите за життям! Нагадайте собі ще раз одну давню й просту правду, коли хочете мати міцне непорушне військо, будуйте міцні червоні казарми з цементовими підлогами, з дощатими ліжками. Заганяйте життя людей під військовий ріжок і сухий барабан. Тоді матимете добрих вояків. Не розпускайте їх по селах в місячні весняні ночі, бо тоді м'якне серце людське, бо тоді хочеться любити увесь світ!

Я дігнав Христю, як вона йшла на виставу в школу. Сьогодні вона була особливо чимсь захоплена і голосно сміялася, чого в звичайну пору з нею не бувало.

На сцені вона трималась просто й щиро і цим дуже захоплювала слухачів. Але після вистави вона хутко вийшла й пішла додому. Я ледве встиг догнати її.

Вона на хвилину заскочила в хату, поклала одіж і тоді вийшла надвір.

І ми мовчки, не змовлявшись, пішли тією самою дорогою, якою я тікав од бандитів.

В місячних протінях тане людська думка, п'яніє. А п'яний може завжди сказати те, чого не скаже тверезий.

Христя щось наспівувала, нервово крутилась коло мене, одного разу обкрутила мене і тоді зазирнула таким глибоко пристрасним зором, що раптом у мене захололо серце, а далі хутко-хутко забилось.

Христя сіла, стала зривати квіти та щось шепотіти.

— Слухайте, що б ви зробили, коли б яка дівчина сказала, що любить вас?

— Не знаю.

— А чому?

— А чи ж я її полюблю?

— А коли б і ви полюбили?

— Тоді б я сказав, щоб ішла за мною.

— Куди? У військо?

— Куди я піду.

— Ну, а де ж жити? А як діти будуть?

— Ну, що ж, хай призвичаюються до всього.

— Та вони ж померзнуть.

— Дітей можна до притулку.

— Ой, лишенько! Та хіба ж знайдеться хоч одна мати... Я підійшов, сів поблизу й сказав:

— Христе, кажіть просто, як товаришка: любите мене?

— Ну то що?

— Ходім зо мною. Ви запалитесь самі й будете горіти.

— Ой, лишенько! Не хочу я горіти, не хочу світить. Я просто хочу жити.

— Ну, то я не можу зостатись.

— Ну, то йди, воюй, а коли скінчиться війна, прийдеш і житимеш, як живий будеш.

— Отут на селі?

— Ну, а що ж? Нехай ти будеш комуністом, а я просто хочу жити на господарстві.

Я не сподівався цього. Але ми довго говорили й порішили: я піду з військом, а з часом прибуде й Христя до мене. І вже там будемо розташовуватись.

В ту ніч місячні промені так багато капали роси, що моє серце заніміло від утоми.

У Христі, певне, були якісь нелади з старими, але зо мною вона поводилась так лагідно, стільки давала рясних пестощів і приязні, що серце стискувалось від глибокого болю.

Уночі ж, коли місяць, утомлений, облисілий, схилився за селянські оселі, я багато думав про все.

Ось мене зараз вабить село своєю безпосередньою правдою, що повстає просто з землі, і я знаю, що не всиджу тут. Тягне мене до міста, до великих гуртів люду. Але ненавиджу оті сірі брудні каменюки, що набудував люд на лихо собі. І я чекаю, поки розіллється знову люд по землях, обсадить будівлі садами й квітниками, а сам міцно зв'яжеться між собою дротом та шляхами.

Ну, хутчій, хутчій, стара шкапо, вивозь нас на нові шляхи! Мене покликали до штабу.

Політком говорив довго зо мною. Це ще зовсім молода людина, колишній студент, русявий юнак — страшенно захоплений справою. Поза нею він нічого не бачить у житті. Як я заздрив йому в ту хвилину!

Є щаслива порода людей. Візьме для себе один бік життя і йде ним, нікуди не звертаючи, нічим іншим не цікавлячись.

Я ж хотів би втиснути в груди всю багатобарвність життя. Тому й болить так часто серце.

Словом, справа виходила так. На півдні повіту по березі річки в лісах скупчились великі сили бандитів, під проводом якогось батька. Треба було йти на ґрунтовні розвідки, тоді зв'язатися з частинами й повести рішучий наступ. Розпочати розвідки доручалось мені.

Я все добре зрозумів і мовчки погодився. Комісар щось уважно поглянув не мене, можливо, щось помітив, але нічого не сказав. Промовчав і я. Так ми й розійшлись.

Це було вранці.

Христя, коли дізналась про це, була дуже збентежена. Я чув, як вона щось довго говорила зі своїми старими, як ті за щось докоряли їй. Пізніше вона вискочила з хати, припала до мене і довго схлипувала.

— Я піду тебе проводжати,— сказала вона згодом. Увечері я кілька разів бачив її. Вона виходила з комори

з якимось збіжжям під рукою. Стара увесь час уважно стежила за нею.

Коли вже зійшов місяць і заснував зеленим мереживом білі сади, до мене прийшов вістовий. Треба було рушати в дорогу. Я хутко зібрався, осідлав коня. Потім увійшов до хати, попрощався з старими. Вони холодно відповіли на моє привітання. Я якийсь час стояв у хаті, чекаючи Христі, але її не було. Тоді, ще раз вклонившись, я вийшов, сів на коня й поволі поїхав.

Я увесь час озирався, шукаючи Христі, та її не було. Тоді я стьобнув коня й побіг підтюпцем.

По дорозі спереду я вгледів якусь постать. Підбігши далі, я по ході впізнав Христю.

— Христе!... Христе! — Я ще раз гукнув.

Вона не обізвалась, навіть не озирнулась. Я підігнав коня, але в той час, як мав дігнати, Христя круто повернулася і попрямувала до яру.

Я спинився на хвилину і став дивитись.

Згодом Христя з'явилась на підгір'ї. На срібнім тлі левади темна постать її чітко визначалась. Йшла вона поволі, але впевнено й спокійно.

— Куди ти тікаєш, дівчино? — хотів я запитати. Та знав, що відповіді не дістану.

Тоді все стало ясно. Злегка стьобнув я коня і поїхав далі.

І раптом переді мною виросла велика темна прірва. За нею блимала зірка. Зірка була холодна й синя, але в груди вливалась червоною, тією, що творить великі пожежі.

І я їхав назустріч їй, щоб згоріти до краю.

Грудень, 1922 р. Лубни